

Θεσμός και χάρισμα

Ἡ Ἐκκλησία σὰ σχολαστικῆς ἔμπνευσης δογματικά ἐγχειρίδια τοῦ παρελθόντος ὀρίζεται ὡς τὸ ἐπίγειο θεῖο καθίδρυμα τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν. Προέρχεται ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ τοὺς Ἀποστόλους πού μεταβιβάζουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία καὶ διαδοχῇ στοὺς ἐπισκόπους. Πρόκειται γιὰ μία σαφῶς *ιεροκρατικὴ* ἀντίληψη πού διακρίνει ἱστορικά, διοικητικά καὶ θεολογικά τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας σὲ κλῆρο καὶ λαό. Ὁ τονισμὸς αὐτὸς τῆς Ἐκκλησίας ὡς καθιδρυματικοῦ θεσμοῦ εἶναι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς παραδοσιακῆς Ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας. Σαφέστατα ἐμπεριέχει μία νομικιστικὴ ἀντίληψη, ἢ ὁποία τοποθετεῖ τὴν αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας σὲ ἔξωθεν ἐπιβαλλόμενα στὸ σῶμα τῶν πιστῶν ἀτομικά ἢ συλλογικά σχήματα, ὅπως ὁ πάπας, τὸ *magisterium*, ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ Ἱερὰ Παράδοσις.

Ὁ Χριστὸς ὡς ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας ἐφοδίασε τὸν θεσμὸ τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὰ ἀπαραίτητα μέσα γιὰ τὴν πορεία καὶ ζωὴ τῆς. Σὲ μία τέτοια προοπτικῆ, ἢ ἀλήθεια καὶ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας κατανοεῖται ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς παγκοσμιότητας. Ἡ Ἐκκλησία ἀπαρτίζεται ἀπὸ μέρη καὶ ἡ καθολικότητά τῆς ἐνέχει μία αὐστηρὰ ἱεραρχικὴ δομὴ μὲ κορυφὴ τὸ πρωτεῖο τοῦ πάπα. Σὲ μία εὐθύγραμμη κατανόηση τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ὁ ἐπίσκοπος, λόγῳ τῆς ἱερωσύνης του, ἔχει προτεραιότητα ἔναντι τῆς ἴδιας τῆς κοινότητος ἀλλὰ καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἡ Θεία Εὐχαριστία κατανοήθηκε «σακραμενταλιστικά» ὡς ἀνάμνηση μιᾶς παρελθούσης πράξεως, ἐνῶ τὰ λειτουργήματα τῆς Ἐκκλησίας ἐξεληφθησαν ἱεροκρατικά ὡς ἀξιώματα.

Ἡ θεσμικὴ αὐτὴ ἐκδοχὴ τῆς Ἐκκλησίας αὐτονομήθηκε ἱστορικά σὲ τέτοιον βαθμὸ πού προκάλεσε τὴν προτεσταντικὴ Μεταρρύθμιση ἀκριβῶς ὡς ἀντίδραση στὸν ὑπερβολικὰ ἰδρυματικὸ καὶ δικανικὸ χαρακτῆρα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ τοὺς Μεταρρυθμιστὲς ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐντοπίζεται στὴ συγκεντρωτικὴ καὶ ἱεραρχικὴ ὀργάνωση καὶ αὐθεντία, ἀλλὰ στὴ χαρισματικὴ ἐλευθερία πού παρέχει στοὺς πιστοὺς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα διὰ μέσου τῆς Γραφῆς.

Μὲ τέτοια τραυματικὴ ἐκκλησιολογικὴ ἐμπειρία, ἡ δυτικὴ θεολογία μὲ τοὺς Harnack καὶ Hatch υἱοθέτησε τὴν περίφημη διάκριση μεταξὺ «πνεύματος καὶ

ιερραρχίας» (Amt und Geist), μεταξύ *θεσμοῦ* καὶ *χαρίσματος*. Ἡ ὑπαρξη ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας φαίνεται νὰ ἐξαντλοῦνται στὶς δύο αὐτὲς ἀνταγωνιστικὲς ὀψεις. Ἡ ἐκκλησιολογία πάσχει καὶ ἀντανακλᾷ τὴν ἀντίθεση μεταξὺ θεσμοῦ καὶ χαρίσματος, ιερραρχίας καὶ κοινωνίας, κληρικαλισμοῦ καὶ λαϊκισμοῦ ὡς μία ἐγγενῆ πρὸς τὴ φύση τῆς ἀγκύλωση.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν πόλωση μεταξὺ θεσμοῦ καὶ χαρίσματος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἄμοιρες καὶ ὀρισμένες ἀκραῖες τάσεις στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὡς τὶς μέρες μας. Αἰρέσεις, ὅπως ὁ Μαρκιωνιτισμὸς καὶ ὁ Μοντανισμὸς, ἀπέρριπταν τὴν ιερραρχικὴ ὀργάνωση καὶ τὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀναπτύσσοντας ἕνα ἰσχυρὸ προφητικὸ καὶ ἐνθουσιαστικὸ κίνημα. Ἡ πραγματικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Πνεύματος ποὺ συμπληρώνει τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Χριστοῦ καὶ κυβερνᾶται ἀπὸ χαρισματοῦχους προφήτες, ἐνῶ τὰ μέλη τῆς πρέπει νὰ διακρίνονται γιὰ τὴν ἠθικὴ τους πειθαρχία καὶ καθαρότητα. Ἄν ὀλόκληρη ἡ ἐκκλησιολογικὴ ἐξέλιξη μέχρι τοὺς ἀποστολικοὺς Πατέρες δὲν ἐμφανίζει τὸ πρόβλημα αὐτὸ, τὰ πράγματα ἀλλάζουν μὲ τὸν Ὁριγένη καὶ τὴν ἐπίδρασή του στὴν παράδοση τῆς Ἀνατολῆς. Στὸν Ἀλεξανδρινὸ διδάσκαλο ἢ λατρεία ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία διακρίνεται σὲ «ἐξωτερικὴ» καὶ σὲ «ἐσωτερικὴ». Ἡ Εὐχαριστία καὶ κάθε μυστηριακὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας ἐνέχει, ἀπλῶς, συμβολιστικὸ καὶ ἀλληγορικὸ νόημα, ἐνῶ ὁ Χριστὸς κατανοεῖται μᾶλλον ὡς ἀφετηρία πρὸς τὸν ἄσαρκο Λόγο μὲ τὴν ἔμπνευση ποὺ παρέχει στὸν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τέλεια ἀνθρώπος εἶναι ὁ «γνωστικός». Ἰδιαίτερη βαρῦτητα δίδεται στὸν τύπο τοῦ χαρισματικοῦ καὶ πνευματικοῦ πιστοῦ, ὁ ὁποῖος συλλαμβάνει τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενον τῶν βιβλικῶν τύπων. Τὰ λειτουργήματα τῆς Ἐκκλησίας, ἂν δὲν ἀτονοῦν πλήρως, ἀφοροῦν ἀπλῶς τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀπλοϊκῶν πιστῶν.

Δίχως καμία χριστολογικὴ ἀναφορά, ἡ ἀντίληψη μιᾶς κοινωνίας νοερῶν ὄντων ποὺ ἀρνεῖται τὴ σωματικὴ διάσταση, ἐπειδὴ μονάχα ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου συγγενεῖ κατὰ τὰ νεοπλατωνικὰ πρότυπα μὲ τὴ θεότητα, θὰ ἐπιχειρηθεῖ νὰ εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὸν μαθητὴ τοῦ Ὁριγένη Εὐάγριο Ποντικὸ στὸ μοναστικὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ὁριγενισμοῦ ὑπῆρξε καταλυτικὴ στὴ διαμόρφωση τοῦ ἀσκητικοῦ ιδεώδους. Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖται ἀποκλειστικὰ ὡς θεραπευτήριον (τοῦ νοῦ) ἀπὸ τὰ πάθη, ἐνῶ ὁ Μοναχισμὸς ἐκλαμβάνεται ὡς ἡ ἀποκλειστικὴ μέθοδος τῆς μυστικῆς ἕνωσης τοῦ πιστοῦ μὲ τὸν Θεό. Πέρα ἀπὸ τὰ καθαρῶς θεωρητικὰ συμπτώματά της ποὺ καταδικάστηκαν, ἄλλωστε, ὡς θεολογικὲς ἐκτροπές (Ε' Οἰκ. Σύνοδος), ἡ ὀριγενιστικὴ προσέγγιση τῆς Ἐκκλησίας στοὺς ἀσκητικούς κύκλους τῆς Ἀνατολῆς διαμόρφωσε

μία μονομερῶς *θεραπευτική* αντίληψη τῆς Ἐκκλησιολογίας. Ἔτσι ἐνίοτε ἐξασθενοῦν, καὶ μόνο ὡς ὑποβοηθητικά μέσα γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἀτομικῆς κάθαρσης ὑφίστανται τὰ λειτουργήματα, οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας, συχνὰ ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς.

Ἀπὸ θεολογικῆς πλευρᾶς οἱ Ἕλληνες Πατέρες, ὅπως ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, οἱ Καππαδόκες, ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὁ συγγραφέας τῶν ἀρεοπαγικῶν συγγραμμάτων καὶ ἄλλοι, ἐπανένταξαν τὴν θεραπευτικὴν προσέγγιση τῆς Ἐκκλησιολογίας στὴν εὐχαριστιακὴ τῆς ὀλοκλήρωση καὶ προοπτικὴ, ὅπως ἐξαρχῆς συνέβη μετὰ τὴν ἐμπειρία τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Μεγαλειώδης κορυφωσις τῆς ἀρμονικῆς σύνθεσης μετὰ τὴν εὐχαριστιακὴν ἐμπειρίαν καὶ ἀσκητικὸν βιώματος συνιστᾷ ἡ θεολογία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητῆ. Στὸ ἔργο του *Μυσταγωγία* ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς προέβη στὴν πρόσληψη τοῦ κοσμολογικοῦ στοιχείου τῆς ὠριγενιστικῆς παράδοσης καὶ στὴν σύνδεσίν του ὅχι μὲν τὴν ἀρχικὴν τελειότητα τῶν νοερῶν ὄντων ἀλλὰ –πράγμα παράδοξο γιὰ τὴν ἀρχαιοελληνικὴν νοοτροπία– μετὰ τὴν ἐσχατολογικὴν διάσταση τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἡ Ἐκκλησία ἀνοίγεται σὲ συμπαντικὰς διαστάσεις μιᾶς *κοσμικῆς λειτουργίας*. Τὸ θεραπευτικὸν στοιχεῖο τῆς κάθαρσης, ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ κακόν, εἶναι ἀπαραίτητο, δίχως ὅμως νὰ συνιστᾷ τὸ ἔσχατο καὶ τελικὸν κριτήριον τῆς Ἐκκλησιολογίας. Τελικὸς προορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ εὐχαριστιακὴ μεταμόρφωση ὅλης τῆς δημιουργίας, ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς, καὶ ἡ προσαγωγή τῆς στὸν Τριαδικὸν Θεόν.

Ὡστόσο, ἡ ἐπίδρασις τῆς ὠριγενιστικῆς παράδοσης κληρονόμησε ὡς τις μέρες μας μίαν σειρὰ ἀπὸ ποιμαντικὰ καὶ θεσμικὰ προβλήματα ποῦ ἐντοπίζονται κυρίως σὲ ἓνα εἶδος πολωτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ μετὰ τῆς *θεσμικῆς ἱεραρχίας* καὶ τοῦ *χαρισματικοῦ στοιχείου*, ἐπισκόπων καὶ μοναχῶν, εὐχαριστιακῆς ζωῆς καὶ ἀσκητικῆς καθαρότητος, δημιουργώντας ἀνάλογα καὶ κρίσιμα ἐκκλησιολογικὰ διλήμματα. Ἡ ἐκκλησιολογικὴ συζήτησις ποῦ ξεκίνησε μετὰ τὸ κίνημα τῶν Σλαβοφίλων, τὴν θεολογίαν τῆς ρωσικῆς διασπορᾶς, τὴν ἑλλαδικὴν θεολογικὴν ἀνανέωσιν τοῦ '60, συνεχίζεται ὡς τις μέρες μας διαλεγόμενη γόνιμα καὶ μετὰ τὴν σύγχρονη δυτικὴ ἐκκλησιολογία. Ἡ ὑπαρξιακὴ σημασία τῆς κοινωνίας, τοῦ προσώπου, τῆς καθολικότητος, ἡ σχέση μετὰ τὴν Χριστολογία καὶ Πνευματολογία στὴν Ἐκκλησιολογία, ἡ θεολογία τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν καὶ τῆς θεώσεως καί, κυρίως, ἡ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ θεσμῶν καὶ χαρισμάτων ἀνανοηματοδοτοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς περὶ Ἐκκλησίας θεολογίας. Ποῦ τίθεται, λοιπόν, ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας; Στὴν ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον εὐχαριστιακὴν σύναξιν,

στοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ λειτουργήματα τῆς κοινότητος ἢ στὸ μοναστήρι καὶ στὴν ἄσκησι κατὰ τῶν παθῶν; Πῶς συνδέεται τὸ θεσμικό-ἱεραρχικό στοιχείο μὲ τὸ χαρισματικό-ὑπαρξιακό; Ἡ Θεία Εὐχαριστία καὶ τὰ λειτουργήματά της δὲν ἐμπεριέχουν καὶ ἀπαιτοῦν τὴν εἰσαγωγικὴ διάστασι τῆς θεραπείας καὶ κάθαρσης; Μήπως ἡ ἐμμονὴ στὸ ἀσκητικὸ ἰδεῶδες τῆς ἀγιότητος ἐκφράζει τὴ βαθύτατη ἀνησυχία νὰ μὴ μεταβληθοῦν τὰ ἐκκλησιολογικὰ λειτουργήματα ἀπὸ ἐσχατολογικὰς φανερώσεις τῆς Βασιλείας σὲ ἀπονεκρωμένους καὶ δικανικούς θεσμοὺς, ποὺ θὰ ἐξυπηρετοῦν ἀπλῶς μία ἰδρυματικὴ αὐθεντία καὶ τὴ συντήρησι τῶν τύπων ἢ, ἀκόμη χειρότερα, διάφορες ἀτομικὰς φιλοδοξίες καὶ κοσμικὰς ἐπιδιώξεις; Θεραπευτικὴ, λοιπόν, ἢ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία; Προηγείται ὁ θεσμὸς ἢ τὸ χάρισμα στὴν Ἐκκλησία; Πέρα ἀπὸ τὴ θεολογικὴ σύνθεσι γιὰ τὴν ὀρθὴ σχέση τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησιολογίας ἐπιβάλλεται σὲ πρακτικὸ ἐπίπεδο ἡ ὑπέρβασι μιᾶς τέτοιας διελκυστίνδας ποὺ ἐπανερχεται συχνὰ πυκνὰ καὶ σήμερα στοὺς κόλπους τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας καὶ ἐκκλησιολογίας.

Σταῦρος Γιαγκάζογλου